การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม

Route development for sustainable tourism at Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei province using participation process

พราวธีมา ศรีระทุ[1*]

Proudteema Sriratu[1*]

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นศึกษาความต้องการ เป็นการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวและเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง โดยสอบถามจากนักท่องเที่ยว จำนวน 384 คน ด้วยแบบสอบถามวิเคราะห์และสรุปข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาจัดทำแบบสัมภาษณ์และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ 14 คน 2) ขั้นพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยการประชุมกลุ่มกับเจ้าหน้าที่เพื่อยืนยันเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจากนั้นนำข้อมูลมาจัดทำเส้นทางการท่องเที่ยว 3) ขั้นทดลองใช้เส้นทางที่พัฒนาขึ้นด้วยแผนการวิจัยแบบ one-shot case study โดยจัดทัวร์จำลองกับนักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน เก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามความพึงพอใจ 4) ขั้นประเมินเส้นทางโดยจัดประชุมกับเจ้าหน้าที่เพื่อศึกษาปัญหา/อุปสรรคและนำข้อมูลมาสู่การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว

ผลการวิจัย พบว่านักท่องเที่ยวมีความต้องการเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน อยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จึงได้จัดทำเส้นทางการท่องเที่ยว 3 เส้นทาง คือ 1) ลานสุริยัน 2) เส้นทางศึกษาธรรมชาติ 3) แปกดำ หากแต่ผลการยืนยันเส้นทางทั้ง 3 เส้นทาง พบว่า มีความเป็นไปได้ในการจัดเป็นเส้นทางเดินท่องเที่ยวจำนวน 2 เส้นทาง คือ 1) ลานสุริยัน 2) เส้นทางศึกษาธรรมชาติผลการทดลองจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทาง พบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อเส้นทางการท่องเที่ยวในภาพรวม รายด้าน และรายข้ออยู่ในระดับมาก ดังนั้น เส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยจึงมีความเป็นไปได้ใน 2 เส้นทาง คือ เส้นทางที่ 1 ลานสุริยันระยะทาง 1.7-1.8 กิโลเมตร เส้นทางที่ 2 เส้นทางศึกษาธรรมชาติผาช้างผ่าน-รอยเท้าไดโนเสาร์ ระยะทาง 4.8 กิโลเมตร

คำสำคัญ: เส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวงจังหวัดเลย กระบวนการมีส่วนร่วม

Abstract

The purpose of this research was to develop a route along Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei province for sustainable tourism. The researchers followed four steps of participatory research: 1) survey research to explore the

[1] สาขาวิชาการท่องเที่ยว โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

[1] Program in Tourism, School of Tourism and Hospitality Management, SuanDusit University

[*] Corresponding author. E-mail: proudpook@yahoo.com

needs of 384 tourists and involved officers with holistic and analytical questionnaire by interviewing 14 Phu Luang Wildlife Sanctuary officers; 2) development of the sustainable tourism routes through collaborative workshop with the Wildlife Sanctuary officers on exploration and verification of potential sustainable tourism routes on an informative basis for future tourist routes; 3) experimental research using one-shot case study design and simulated tours to measure satisfactions of 20 tourists through questionnaire; and 4) developmental workshop between the researchers and the Wildlife Sanctuary officers to study problems, threats and improvements of the tourist routes.

The findings were as follows; Holistically, the tourists reported a high need for a sustainable tourism route along Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei province which was consistent as officers' comments. Three potential tourism routes in Phu Luang Wildlife Sanctuary, Loei province, included: 1) Lan Suriyan; 2) Nature routes; and 3) Pakdum. Lan Suriyan and the nature routes were verified as the potential tourism routes. Based on holistic and analytical questionnaire items, the tourists reported high satisfactions toward the potential tourism routes identified by the researchers. The data collected during collaborative workshop also revealed two potential tourism routes: 1) Lan Suriyan route, which lasts 1.7-1.8 kilometers; and 2) Pha Chang Pan and Dinosaur footprints' nature route, which lasts 4.8 kilometers.

Keywords: sustainable tourism route, Phu Luang Wildlife Sanctuary in Loei province, participation process

บทนำ

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเป็นพื้นที่ที่กำหนดขึ้นเพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าโดยปลอดภัย เพื่อว่าสัตว์ป่าในพื้นที่ดังกล่าวจะได้มีโอกาสสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ตามธรรมชาติได้มากขึ้น ทำให้สัตว์ป่าบางส่วนได้มีโอกาสกระจายจำนวนออกไปในท้องที่แหล่งอื่นๆ ที่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย นอกจากมีบทบาทหน้าที่ดังกล่าวแล้วยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดเลย เนื่องจากมีสภาพทางธรณีวิทยาเป็นภูเขาหน้าตัด มีพื้นที่ราบกว้างบนภูเขาและอุดมสมบูรณ์จนได้ชื่อว่าเป็น "มรกตแห่งอีสาน"มีความหลากหลายทางชีวภาพ ในแต่ละฤดูกาลมีพืชพรรณต่างๆ ที่สวยงามเป็นดินแดนแห่งพืชพันธุ์ไม้ที่สวยงามในอันดับต้นๆ ของเมืองไทย โดยเฉพาะกล้วยไม้ป่าหายาก ทุกๆ ปีในช่วงฤดูร้อน (ก.พ.-เม.ย.) บนยอดภูหลวงจะบานสะพรั่งไปด้วยดอกไม้ กล้วยไม้นานาชนิด โดยเฉพาะดอกกุหลาบแดง *(Rhododendron simsii)* (Figure 1) ที่ได้ชื่อว่า เป็นสัญลักษณ์ภูหลวง จะบานแดงสะพรั่งสดใสในหลายพื้นที่ ในช่วงหน้าร้อนยังมีดอกไม้กล้วยไม้เด่นๆ อาทิ กุหลาบขาว เอื้องตาเหิน เอื้องม่อนไข่ สิงโตใบพาย เอื้องสำเภางาม สร้อยระย้า เอื้องมยุรา ฯลฯ และมีทรัพยากรสัตว์ป่าถือเป็นส่วนหนึ่งในการดึงดูดเพื่อจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและการสร้างคุณค่าให้กับทรัพยากรท่องเที่ยว

Figure 1 *Rhododendron simsii.*

จากสภาพพื้นที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย ทำให้มีนักท่องเที่ยวในแต่ละปี ดังนี้ ปี 2557 มี 4,438 คน ปี 2558 มี 4,541 คน และปี 2559 มี 5,675 คน ทำให้หน่วยงานต้องปฏิบัติภารกิจ 2 ด้านหลัก คือ การรักษาพันธุ์สัตว์ป่าควบคู่กับการปฏิบัติภารกิจด้านการจัดการการท่องเที่ยว รวมทั้งการให้ความรู้ทางด้านวิชาการกับองค์กร บุคคล หรือหน่วยงานทางด้านวิชาการ ซึ่งจำนวนที่เพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในแต่ละปี จะหมายถึงภาระงานที่เพิ่มขึ้นของเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่อย่างจำกัด ส่งผลให้การบริการด้านการจัดการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของ เจ้าหน้าที่ และที่สำคัญมากที่สุด คือ เจ้าหน้าที่แต่ละคนมีความถนัด ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ ที่แตกต่างกัน การบริการการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่แต่ละคนจึงแตกต่างกันเช่น การให้ความรู้ด้านประวัติความเป็นมาของพื้นที่ การเดินตามเส้นทางการท่องเที่ยว รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในเส้นทาง เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าว ทำให้เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันในพื้นที่เดียวกัน และการให้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวมีความแตกต่างกันตามเจ้าหน้าที่ที่เรียกว่า ผู้นำการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย และเป็นไปตามจุดประสงค์ของการจัดตั้งเขตรักษาพันธ์สัตว์ป่า ดังนั้นการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวจำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมจากทั้งนักท่องเที่ยวและบุคลากรของหน่วยงาน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว แต่คงเอกลักษณ์ และเป็นไปตามศักยภาพของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ผู้วิจัยจึงดำเนินการวิจัย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการส่งเสริมการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง สร้างทางเลือกในการท่องเที่ยวแนวใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวและคงอนุรักษ์เอกลักษณ์ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า อันจะส่งผลดีต่อทั้งผู้ปฏิบัติงานและนักท่องเที่ยวในอนาคต

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดัง (Figure 2)

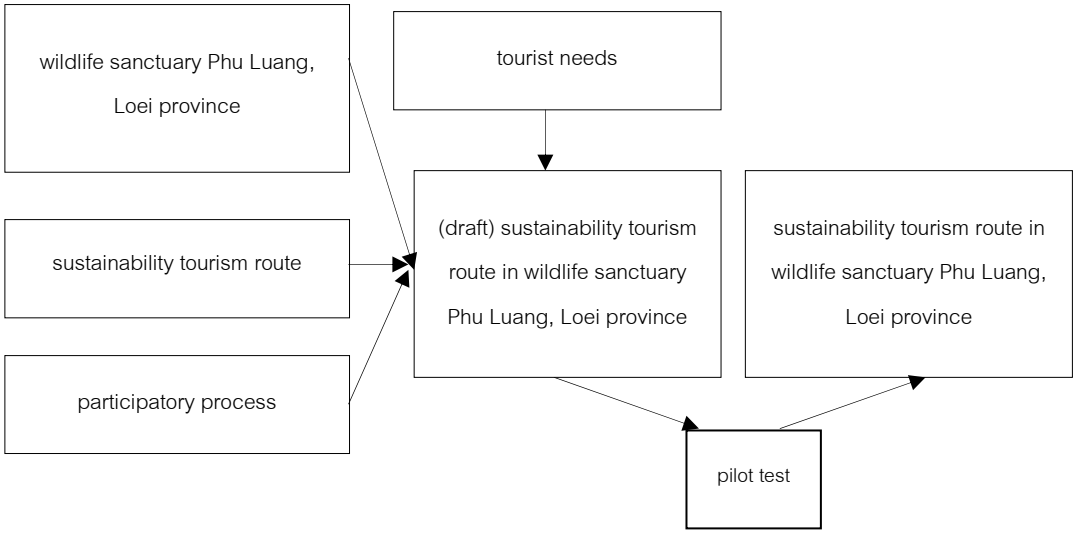

Figure 2 Research conceptual framework.

วิธีการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลยโดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมดำเนินการ 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นศึกษาความต้องการมี 2 กิจกรรม คือ

1.1 สำรวจความต้องการของนักท่องเที่ยว

กลุ่มตัวอย่างคือนักท่องเที่ยว ปี พ.ศ. 2560 กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Cochran (Cochran, 1977) กรณีไม่ทราบค่าสัดส่วน กำหนดที่ระดับความเชื่อมั่น 95 เปอร์เซ็นต์ ยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนไม่เกิน 0.05 ได้ขนาดตัวอย่าง จำนวน 385 คน โดยสูตร ดังนี้

$$n = \frac{Z_{a/2}^2}{4e^2} = \frac{1.96^2}{4(0.05)^2} = 384.16 \qquad (1)$$

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามความต้องการของนักท่องเที่ยว ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน และนำมาหาดัชนีวัดความสอดคล้อง (index of item-objective congruence: IOC) พบว่า มีค่าระหว่าง 0.60-1.00 และหาค่าความเชื่อมั่นโดยนำไปทดลองใช้กับนักท่องเที่ยว (try out) จำนวน 30 คน นำมาหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคมีค่าเท่ากับ 0.9070 ทั้งนี้วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

1.2 ศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูลคือ เจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เส้นทางการท่องเที่ยวตรวจสอบความ

ตรงเชิงเนื้อหา (content validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 5 คน และนำมาหา IOC พบว่า มีค่าระหว่าง 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis)

ขั้นที่ 2 การพัฒนาเส้นทางมี 3 กิจกรรม คือ

2.1 ผู้วิจัยจัดทำร่างเส้นทางท่องเที่ยวจากการสังเคราะห์ข้อมูลตามขั้นที่ 1

2.2 การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าหน้าที่ จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ ร่างเส้นทางท่องเที่ยววิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การประชุมกลุ่มวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาโดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุงเส้นทาง

2.3 การยืนยันเส้นทางการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าหน้าที่ จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ ร่างเส้นทางท่องเที่ยววิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ขั้นที่ 3 การวิจัยเชิงทดลองใช้แบบแผนการวิจัยแบบการทดลองขั้นต้น (pre-experimental design) แบบ one-shot case study

กลุ่มทดลอง คือ นักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้คือ แบบสอบถามความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางการท่องเที่ยวผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ขั้นที่ 4 การประเมินเส้นทางการท่องเที่ยว

ผู้ให้ข้อมูล คือ เจ้าหน้าที่ จำนวน 14 คน เครื่องมือที่ใช้ แบบประเมินเส้นทางท่องเที่ยววิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ การประชุมเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษา

1. ผลการศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปี อาชีพ รับราชการ รายได้อยู่ระหว่าง 20,001-30,000 บาท และมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน ในวันเสาร์-อาทิตย์ และใช้เวลา 2 วัน สาเหตุที่เลือกมาท่องเที่ยว คือ กล้วยไม้ ดอกกุหลาบ พันธ์ไม้ ป่าไม้ รองลงมาคือ ความเป็นธรรมชาติธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ศึกษาธรรมชาติในป่า ศึกษาเส้นทางธรรมชาติ บรรยากาศดี สวยงามและอากาศดี สิ่งที่ประทับใจมากที่สุด คือ กล้วยไม้ ดอกกุหลาบแดง ดอกกุหลาบขาว รองลงมาคือ อากาศที่เย็นสบายทั้งวันและการบริการของเจ้าหน้าที่

นักท่องเที่ยวต้องการเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐานเดียวกัน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 4.11, S.D. = 0.488)

2. ผลการศึกษาและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวของเจ้าหน้าที่ พบว่ามีความเป็นไปได้ของเส้นทางท่องเที่ยว จำนวน 3 เส้นทาง คือ

1) ลานสุริยัน เป็นเส้นทางศึกษาพรรณไม้ ระยะทาง 1.7-1.8 กิโลเมตร (1,780 เมตร) ใช้เวลาเดินประมาณ 1- 3 ชั่วโมง มีกิจกรรมเดินชมธรรมชาติ ดอกไม้ กล้วยไม้ พันธุ์ไม้นานาชนิด ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบแคระหรือป่าละเมาะเขาสูง ดูกุหลาบแดง กุหลาบขาว กล้วยไม่ป่า มอส เฟิร์น พืชเมล็ดเปลือย

2) เส้นทางศึกษาธรรมชาติ เริ่มจากหน่วยพิทักษ์ป่าโคกนกกระบา หน้าผาช้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลิ่น รอยเท้าไดโนเสาร์ ระยะทาง 4.8 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ 3-5 ชั่วโมง มีกิจกรรม ชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้า ชมวิว ทิวทัศน์ พรรณไม้ ดอกไม้ กล้วยไม้ ดูนก ร่องรอยสัตว์ป่า ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบเขา ศึกษาลักษณะทางธรณีวิทยาและศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์

3) แปกดำ ห่างจากหน่วยพิทักษ์โคกนก-กระบาไปทางทิศใต้ อยู่ระหว่างทางไปหน่วยพิทักษ์-ป่าโหล่นแต้ ระยะทาง 6 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ 6 ชั่วโมง เป็นป่าสนสามใบ ต้นกุหลาบแดงและกุหลาบขาวขึ้นแซมเป็นบางจุด หน้าฝนจะมีเปราะภูและหญ้าข้าวก่ำขึ้นตามพื้นล่างพบสัตว์ป่าอันตราย เช่น ช้างป่า

2. ผลการพัฒนาเส้นทาง พบว่าเส้นทางที่ 1 มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการจัดเป็นเส้นทางเดินท่องเที่ยว และเพิ่มเอกสาร แผ่นพับเกี่ยวกับพรรณไม้ ชื่อ ทั้งชื่อวิทยาศาสตร์และชื่อท้องถิ่นและประวัติ ประวัติของพื้นที่ ให้เจ้าหน้าที่แจ้งแนวปฏิบัติก่อนเดินท่องเที่ยว แจกคู่มือและชี้แจงการใช้คู่มือ เส้นทางที่ 2 มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการจัดเป็นเส้นทางเดินท่องเที่ยว และเพิ่มประวัติของพื้นที่และกิจกรรมทายปัญหาเกี่ยวกับทรัพยากรหลักและรอง ให้เจ้าหน้าที่แจ้งแนวปฏิบัติก่อนเดินท่องเที่ยว แจกคู่มือและชี้แจงการใช้คู่มือที่ตอบโจทย์ความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. ผลการทดลองจัดการท่องเที่ยวตามเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว พบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุอยู่ระหว่าง 20-30 ปี และ 41-60 ปี รับราชการ ได้รับเงินเดือนระหว่าง 30,001-40,000 บาท มีวุฒิปริญญาโท นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากับกลุ่มเพื่อน ในวันเสาร์ อาทิตย์ เป็นเวลา 2 วัน สิ่งที่นักท่องเที่ยวประทับใจมากที่สุด คือ พรรณไม้ และต้องการมาเที่ยวอีกเนื่องจากพรรณไม้ ทั้งนี้นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อเส้นทางการท่องเที่ยวในภาพรวม รายด้าน และรายข้ออยู่ในระดับมากโดยมีรายละเอียดดัง (Figure 3 and 4)

Figure 3 Experimental tours of Lan Suriyan route.

Figure 4 Experimental tours of Pha Chang Pan and dinosaur footprints nature route.

4. ผลการประเมินความเป็นไปได้ ปัญหา อุปสรรค โอกาส และแนวทางแก้ไขของเส้นทางการท่องเที่ยว กิจกรรมการท่องเที่ยว ผู้นำการท่องเที่ยว พบว่ามีความเป็นไปได้ที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย สามารถจัดการท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกดังเส้นทางที่พัฒนาขึ้น และมีสาระที่เพิ่มเติมเกี่ยวกับเส้นทางการท่องเที่ยวคือ เปลี่ยนอายุผู้เข้าไปท่องเที่ยวในเส้นทาง จาก 10 ปี เป็น 3 ปี และเปลี่ยนเวลาจาก 7.00 น. เป็น 8.00 น

กล่าวโดยสรุป เส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วม จำนวน 2 เส้นทาง ดังนี้

1. เส้นทางท่องเที่ยวลานสุริยัน

ระยะทาง 1.7-1.8 กิโลเมตร (1,780 เมตร) เริ่มต้นจากจุดบริการศึกษาธรรมชาติ หน่วยพิทักษ์ป่าโคกนกกระบาสิ้นสุดที่ทางเข้าและทางออกเส้นทางเดินดัง (Figure 5) ใช้เวลาเดินประมาณ 1-3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยว ลักษณะเส้นทางเป็นดินทรายขาว/ทรายแก้วและเป็นเส้นทางเดินวนอ้อมมาบรรจบเส้นทางเข้าที่ทางออก ลักษณะเป็นวงกลมสิ่งดึงดูดใจหลักคือ เดินชมธรรมชาติ ดอกไม้ กล้วยไม้ พันธุ์ไม้นานาชนิด ดูกุหลาบแดง กุหลาบขาว กล้วยไม่ป่า มอส เฟิร์น พืชเมล็ดเปลือย สิ่งดึงดูดใจ รองศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบแคระ หรือป่าละเมาะเขาสูง การเข้าถึงเส้นทางโดยการเดินเท้า ลักษณะนักท่องเที่ยวเป็นรายคน กลุ่มหรือหมู่คณะ แต่ไม่ควรเกิน 20 คน ควรมีอายุอยู่ระหว่าง 10-60 ปี หรืออาจมากกว่า 60 ปี กิจกรรมเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับดิน หิน พรรณไม้ ลักษณะป่า สัตว์ป่าที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องเตรียม คือ น้ำดื่ม ร่ม เสื้อกันฝน (ตามฤดูกาล) ยาประจำตัว การแต่งกายเหมาะแก่การท่องเที่ยวในป่าธรรมชาติ ควรสวมใส่รองเท้าผ้าใบ สิ่งอำนวยความสะดวก คือ คู่มือการเดินตามเส้นทางการท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวและต้องมีผู้นำการท่องเที่ยว/ทีมสื่อความหมายทุกครั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งจากสัตว์ พืชและการหลงป่า

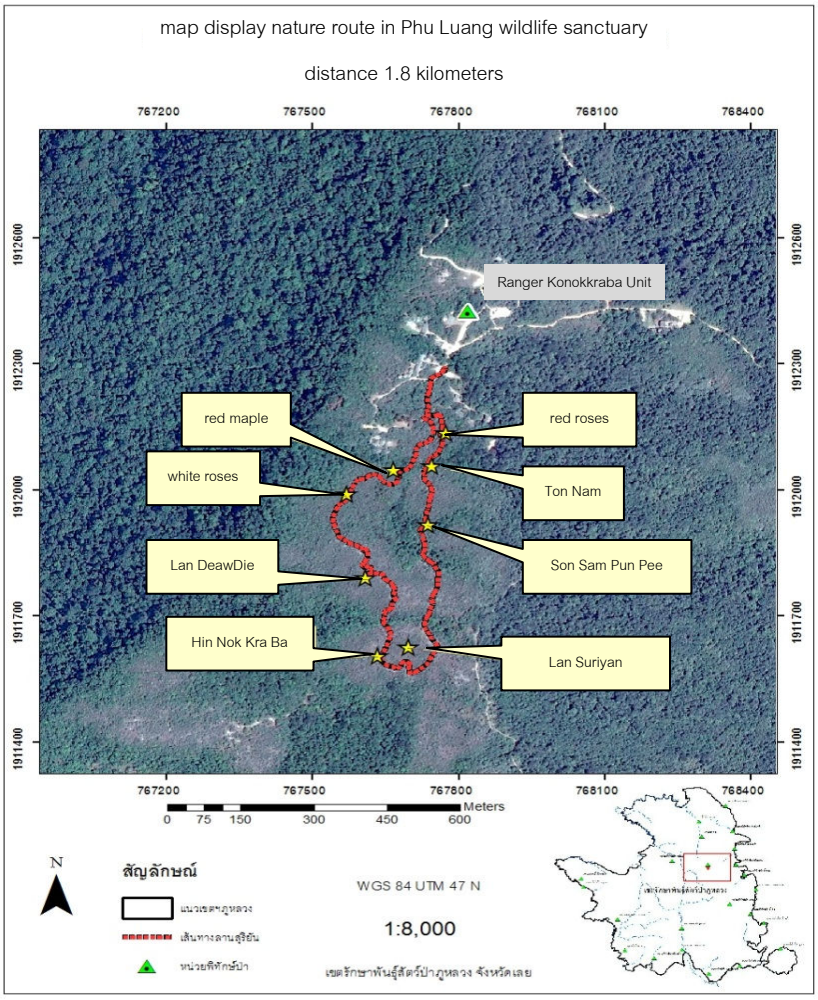

Figure 5 Nature route of Lan Suriyan route, Phu Luang wildlife sanctuary in Loei province.

2. เส้นทางศึกษาธรรมชาติผาช้างผ่า-รอยเท้าไดโนเสาร์

มีระยะทาง 4.8 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินประมาณ 3-5 ชั่วโมง เริ่มต้นจากหน่วยพิทักษ์ป่าโคกนกกระบา หน้าผาช้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลิ่น รอยเท้าไดโนเสาร์ ดัง (Figure 6) สิ้นสุดที่รอยเท้าไดโนเสาร์ ใช้เวลาเดินประมาณ 1-3 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับกิจกรรมและความสนใจของนักท่องเที่ยวลักษณะเส้นทางเป็นดินทรายขาว/ทรายแก้ว ดินโคลน หิน และเป็นเส้นทางที่ไปและย้อนกลับเส้นทางเดิม สิ่งดึงดูดใจหลัก คือ ชมพระอาทิตย์ขึ้นตอนเช้า ชมวิว ทิวทัศน์ หน้าผาช้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลิ่น ต้นสร้อยสมเด็จ ต้นไม้ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย และศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์ สิ่งดึงดูดใจรอง คือพรรณไม้ ดอกไม้ กล้วยไม้ ดูนก ร่องรอยสัตว์ป่า ศึกษาระบบนิเวศน์ป่าดิบเขา ศึกษาลักษณะทางธรณีวิทยา เข้าถึงเส้นทาง

โดยการเดินเท้า และรถยนต์ลักษณะนักท่องเที่ยวเป็นรายคน กลุ่มหรือหมู่คณะ แต่ไม่ควรเกิน 20 คน ควรมีอายุอยู่ระหว่าง 10-60 ปี หรืออาจมากกว่า 60 ปี ที่มีสมรรถนะร่างกายดี กิจกรรมเป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับดิน หิน พรรณไม้ ลักษณะป่า สัตว์ป่าที่เกี่ยวข้อง หน้าผาช้างผ่าน ผาสมเด็จ ผาเตลิ่น ต้นสร้อยสมเด็จ ต้นไม้ที่มีแห่งเดียวในประเทศไทย และศึกษารอยเท้าไดโนเสาร์สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องเตรียม คือ น้ำดื่ม ร่ม เสื้อกันฝน (ตามฤดูกาล) ยาประจำตัว การแต่งกายเหมาะแก่การท่องเที่ยวในป่าธรรมชาติ ควรสวมใส่รองเท้าผ้าใบ สิ่งอำนวยความสะดวก คือ คู่มือการเดินตามเส้นทางการท่องเที่ยว สำหรับนักท่องเที่ยวและต้องมีผู้นำการท่องเที่ยว/ทีมสื่อความหมายทุกครั้ง เพื่อความปลอดภัยทั้งจากสัตว์ พืชและการหลงป่า

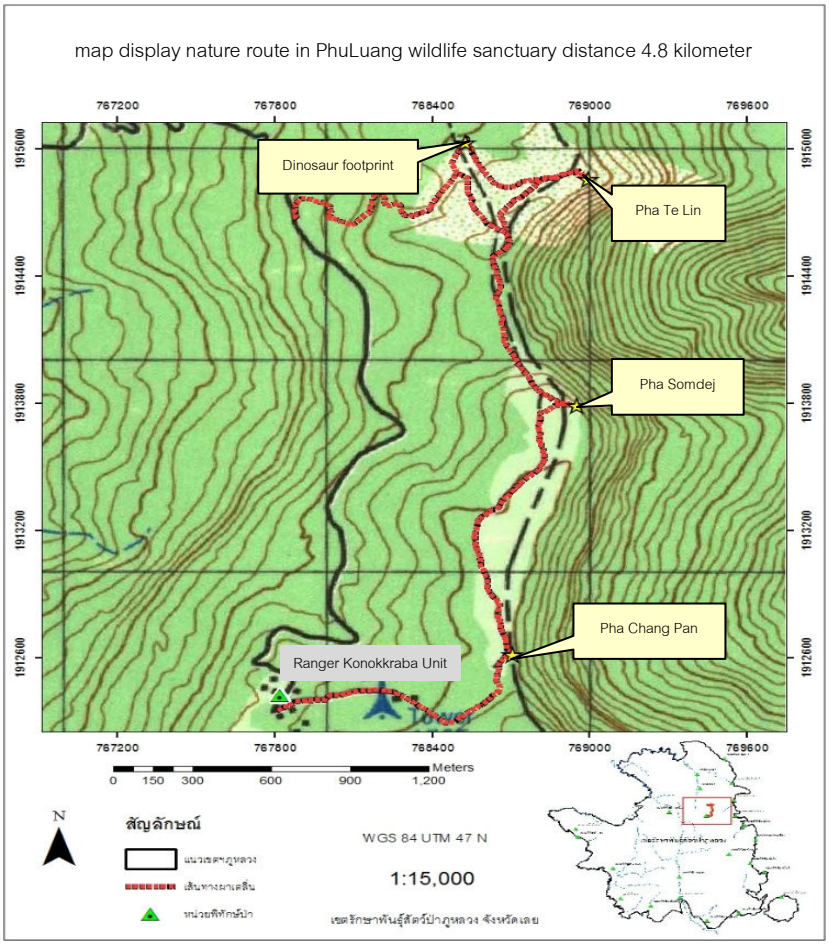

Figure 6 Nature route of Pha Chang Pan and Dinosaur footprints nature route, Phu Luang wildlife sanctuary in Loei province.

อภิปรายผล

นักท่องเที่ยวมีความต้องการเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย อยู่ในระดับมาก เนื่องจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีพื้นที่ที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทั้งจากสภาพอากาศที่หนาวเย็นตลอดปี พืชพรรณที่แปลก และสัตว์ป่าที่หลากหลาย และนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่ไปเที่ยวเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวแบบหัวกะทิ สอดคล้องกับสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย (สฤษฎ์, 2549) ระบุว่านักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ประเภทที่ 1 เป็นนักท่องเที่ยวแบบหัวกระทิ เป็นนักท่องเที่ยวที่เน้นความสำคัญในการศึกษาค้นคว้าขณะเที่ยวชมธรรมชาติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของฉลอง (2548) เรื่องการวิจัยและพัฒนาศักยภาพเส้นทางการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำป่าสัก เขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ที่ระบุว่าเส้นทางการท่องเที่ยวต้องมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม แต่นักท่องเที่ยวมีความต้องการที่แตกต่างกัน เมื่อมีข้อมูลพื้นฐานที่แตกต่างกันนั้น สอดคล้องกับการวิจัยของกิตติชัย (2550) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและกลยุทธ์ตลาดบริการ การท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดมหาสารคาม

ศักยภาพของเส้นทางท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับสิ่งดึงดูดใจหรือทรัพยากร ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ ทำให้เส้นทางการท่องเที่ยวแต่ละเส้นทางและต่างพื้นที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น นิคมและคณะ (2550) ที่ศึกษาเรื่องแนวทางการกำหนดรูปแบบเส้นทางจักรยานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในอีสานใต้ โดยกำหนดเป็นเส้นทางจักรยาน ส่วนภัคณิษา และกุลกันยา (2550) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับเทศกาลการท่องเที่ยวประจำปีของกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ กำหนดเส้นทางตามเทศกาลประจำปี

การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง เป็นเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ เนื่องจากเป็นการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวจะมากับกลุ่มเพื่อนหรือครอบครัว ดังนั้นเส้นทางท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นมาจึงเหมาะสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศทุกเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพและรายได้ ซึ่งยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับทัศไนยวรรณ (2557) ที่ได้ทำการวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยว เพื่อกำหนดเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิ ตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย จำนวน 6 เส้นทาง

เส้นทางการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบ 14 ส่วน คือ ชื่อ ระยะทาง จุดเริ่มต้น จุดสิ้นสุดของเส้นทาง เวลาที่ใช้ ลักษณะเส้นทาง สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึงเส้นทาง ลักษณะนักท่องเที่ยว กิจกรรม สิ่งที่นักท่องเที่ยวต้องเตรียม สิ่งอำนวยความสะดวก ผู้นำการท่องเที่ยว และตารางกิจกรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสศึกษา เรียนรู้ และเลือกเส้นทางเดินท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมกับความชอบ เวลา และวัยของนักท่องเที่ยว ซึ่งยังไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกับฐิตาภรณ์ และคณะ (2550) ที่ศึกษาเรื่องการพัฒนาเส้นทางการจัดการการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัดประเทศกัมพูชา ซึ่งได้พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว 2 เส้นทางคือ เส้นทาง

เดินทางของนักท่องเที่ยวด้วยตนเองและใช้บริการจากบริษัทนำเที่ยวส่วนพันธุ์ชนก (2551) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะเขมรในประเทศไทย กรณีศึกษา: การจัดรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี ที่พบว่าใช้ทั้งศิลปวัตถุและโบราณสถานเป็นตัวกำหนดเส้นทางซึ่งเป็นการจัดเส้นทางเฉพาะกลุ่มที่ชื่นชอบ

ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อเส้นทางพบว่าอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวที่คงความเป็นธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวให้เป็นจุดขาย บุญเลิศ (2547) กล่าวว่าการกำหนดตำแหน่งผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวเพื่อครองใจนักท่องเที่ยว ต้องทำให้ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวของตนโดดเด่นเหนือคู่แข่งและมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่เหมือนใคร สอดคล้องกับวิภาวรรณ (2551) ที่ศึกษาเรื่องการศึกษาเพื่อเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี โดยเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวทั้งหมด 5 เส้นทาง ที่เน้นการท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

สรุป

การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง จังหวัดเลย โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในครั้งนี้ ทำให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง มีเส้นทางที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและมีการให้บริการนักท่องเที่ยวตามกฎ ระเบียบที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ก่อให้เกิดความสมดุลกันระหว่างความต้องการของนักท่องเที่ยว ผู้ปฏิบัติงานและภารกิจของหน่วยงาน

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ ดังนี้

1. การท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่มีศักยภาพไม่เหมือนกัน ดังนั้นก่อนที่จะมีการพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยว ควรมีการศึกษาศักยภาพของพื้นที่ในทุกมิติ

2. การนำเส้นทางท่องเที่ยวไปใช้ในพื้นที่อื่นๆ ควรมีการประยุกต์กิจกรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับทรัพยากร ศักยภาพของพื้นที่

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวบนพื้นที่เปราะบาง อาจกระทบต่อสิ่งแวดล้อม คน สัตว์ และพืช ต้องคำนึงศักยภาพสูงสุดที่สามารถจัดการท่องเที่ยวได้ หากใช้ทรัพยากรมากเกินไปอาจส่งผลเสียต่อพื้นที่และคนในพื้นที่

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไปดังนี้

1. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์ และเผยแพร่พรรณไม้ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

2. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

3. ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพรรณไม้ในแต่ละปีของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ และมหาวิทยาลัยสวนดุสิต ที่ได้ให้การสนับสนุนทุนในการวิจัย กรมอุทยานแห่งชาติ

สัตว์ป่าและพันธุ์พืชเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง ที่ได้อนุเคราะห์สถานที่ในการเข้าไปดำเนินการทำวิจัย และเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าภูหลวง นักท่องเที่ยว ที่ได้อนุเคราะห์และสละเวลาในการให้ข้อมูล

เอกสารอ้างอิง

กิตติชัย เจริญชัย. 2550. การศึกษาพฤติกรรมนักท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวและกลยุทธ์ตลาดบริการ การท่องเที่ยวเชิงยุทธ์ในจังหวัดมหาสารคาม. รายงานวิจัย. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม, มหาสารคาม.

ฉลอง สุนทรนนท์. 2548. การวิจัยและพัฒนาศักยภาพเส้นทางการท่องเที่ยวลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ลุ่มแม่น้ำป่าสัก เขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา อย่างเป็นระบบและยั่งยืน. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, พระนครศรีอยุธยา.

ฐิตาภรณ์ เวียงวิเศษ, ขนิษฐา ศรีตะวัน, ดวงใจ ลิ้มอำไพ และอารีรัตน์ เมืองแสน. 2550. การพัฒนาเส้นทางการจัดการท่องเที่ยวแหล่งอารยธรรมขอมในเขตอีสานใต้ถึงปราสาทนครวัดประเทศกัมพูชา. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.

ทัศไนยวรรณ ดวงมาลา. 2557. การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวเพื่อกาหนดเส้นทางการท่องเที่ยวจังหวัดชัยภูมิตามการแบ่งส่วนตลาดตามวัย. วิทยานิพนธ์ ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น,ขอนแก่น.

นิคม บุญญานุสิทธิ์, วิรุฬ ลีวงศ์ และชาตรี ควบพิมาย. 2550. การศึกษาแนวทางการกำหนดรูปแบบเส้นทางจักรยานเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานใต้. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลนครราชสีมา, นครราชสีมา.

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2547. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

พันธุ์ชนก แชมเบอร์ส. 2551. แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะเขมรในประเทศไทยกรณีศึกษา: การจัดรูปแบบเส้นทางการท่องเที่ยวใหม่ ในเขตอำเภอเมืองลพบุรี จังหวัดลพบุรี. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร, พิษณุโลก.

ภัคณิษา อภิศุภกรกุล และกุลกันยา ศรีสุข. 2550. การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับเทศกาลการท่องเที่ยวประจำปี ในกลุ่มจังหวัดภาคอีสานใต้. รายงานวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.

วิภาวรรณ ปิ่นแก้ว. 2551. การศึกษาเพื่อเสนอเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ในอำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี. ปริญญานิพนธ์ วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.

สฤษฎ์ แสงอรัญ. 2549. การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์. (ระบบออนไลน์). แหล่งข้อมูล: http://www.dnp.go.th/npo/Html/Tour/Eco_Tour.html (31 สิงหาคม 2560).

Cochran, W.G. 1977. Sampling techniques. 3rd ed. John Wiley and Sons Inc, New York.